

e-ISSN: 2651-3595

kalemlname

10. Yıl

Kırıkkale Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi

10/20
Aralık 2025

DergiPark
AKADEMİK
SÖBIAD

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL
SIA
Scientific Indexing Services

EBSCOhost
Academic
Resource
Index
ResearchBib

Kırıkkale Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi

e-ISSN: 2651-3595

Cilt [Volume]: 10

Sayı [Issue]: 20

Aralık [December] 2025

Dergi Eski Adı: Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi (KİİFAD)

(Eski ad altında yayımlanan sayılar: 2016, Cilt:1 Sayı:1-2; 2017, Cilt:2 Sayı:3-4; 2018, Cilt:3 Sayı:5)

Eski e-ISSN: 2547-9504

Previous Title: *The Journal of Kırıkkale Islamic Sciences Faculty*

(Year Range of Publication with Former Title: 2016-2018 Vol:1, No:1-Vol: 3, No:5)

Former e-ISSN: 2547-9504

Kapsam: Sosyal Bilimler-Dinî Araştırmalar

Scope: Social Sciences-Religious Studies

Periyot: Yılda 2 Sayı (Haziran & Aralık)

Period: Biannually (June & December)

Yayın Dili: Türkçe, İngilizce, Arapça, Almanca

Publication Language: Turkish, English, Arabic, German

Kalemlname, yılda iki sayı yayımlanan uluslararası bilimsel ve hakemli bir dergidir.

Kalemlname is an international peer-reviewed academic journal published twice a year.

Makaleler; Türkçe-İngilizce başlık, öz (en az 150 kelime), anahtar kelimeler (en az 5 kavram), İngilizce özet (en az 200 kelime) ve İSNAD Atıf Sistemi'ne uygun olarak hazırlanan kaynakça içerir.

Articles contain an Turkish-English title, an abstract (at least 150 words), keywords (at least 5 concepts), a summary (at least 200 words), and a bibliography prepared with the ISNAD.

Kırıkkale Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi

kalemname

10. Yıl

Kırıkkale University The Journal of Faculty of Islamic Sciences

İslam Hukuku ve Modern Hukuk Ekseninde Hak Yoksunluğu Cezası

Suat ERDOĞAN 

Prof. Dr.

Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Temel İslam Bilimleri Bölümü

İslam Hukuku Anabilim Dalı

Düzce, Türkiye

suaterdogan@düzce.edu.tr

orcid.org/0000-0002-0051-1244

Yazarlık Katkısı: %100

Öz

Bu çalışma hürriyeti bağlayıcı yaptırımlara alternatif olabilecek, hemen her hukuk sisteminde farklı şekillerde rastlanan hak yoksunluğu cezasını konu edinmektedir. İslam hukukunda alanında hak yoksunluğu cezası hakkında yapılan çalışmaların daha dar çerçevede belli suçlar ile sınırlı kaldığı görülmektedir. Makalede konu İslam ceza hukukunun geneli üzerinden daha kapsamlı olarak ele alınmakta, muasır dönem hukuk anlayışı ile mukayeseli olarak incelenmekte ve günümüzdeki çeşitli suçlar için öngörülebilir, alternatif bir yaptırım olmasının imkânı tartışılmaktadır. İslam hukukunun ilk ve temel kaynağı olan Kur'an'da, konu hakkında çok sayıda örneğin bulunması, ayrıca İslam ceza hukukunda çeşitli suçlar için hak yoksunluğu cezası öngörülmesi, konunun önemini ortaya koymaktadır. Tarihî süreç içerisinde birçok hukuk sistemine tesir etmesi açısından bakıldığında, İslam hukuku geneli üzerinden konunun ele alınıp incelenmesinin alana katkı sağlayacağı öngörülmektedir. Ayrıca günümüz hukuk mevzuatında farklı isim ve şekillerde yer alan hak yoksunluğunun, hürriyeti bağlayıcı cezalara önemli bir alternatif olabileceği varsayılmaktadır.

Değerlendirme:

2 Dış Hakem (Çift Taraflı Körleme)

Benzerlik Taraması:

Bu makale, intihal.net ile taranmıştır. İntihal içermediği tespit edilmiştir.

Etik Beyan:

Bu makalenin hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulmuştur.

Tarafsızlık:

Makalenin yayın sürecinin tüm aşamalarında bilimsel tarafsızlık ilkelerine sadık kalınmıştır.

Çıkar Çatışması:

Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman:

Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.

Etik Bildirim:

kalemlnamedergi@gmail.com

Lisans:

CC BY-NC 4.0

Yayıncı:

Kırıkkale Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi

Atıf:

Erdoğan, Suat. "İslam Hukuku-Modern Hukuk Ekseninde Hak Yoksunluğu Cezası". *Kalemlname Dergisi* 10/20 (Aralık 2025), 169-184.

Anahtar Kelimeler

İslam Hukuku, Kur'an, Suç, Ceza, Mahrumiyet.

Penalty of Deprivation of Rights on the Axis of Islamic Law and Modern Law

Suat ERDOĞAN 

Prof. Dr.

Düzce University Faculty of Theology

Department of Basic Islamic Studies

Düzce, Türkiye

suaterdogan@duzce.edu.tr

orcid.org/0000-0002-0051-1244

Authorship Contribution: 100%

Abstract

This study deals with the deprivation of rights penalty, which can be an alternative to sanctions that restrict freedom and is encountered in different forms in almost every legal system. It is seen that the studies conducted on the deprivation of rights penalty in the field of Islamic law are limited to certain crimes in a narrower framework. In the article, the subject is addressed more comprehensively in terms of Islamic criminal law in general, is examined comparatively with the contemporary understanding of law, and the possibility of it being a foreseeable, alternative sanction for various crimes today is discussed. The fact that there are many examples on the subject in the Quran, which is the first and fundamental source of Islamic law, and also that the deprivation of rights penalty is prescribed for various crimes in Islamic criminal law, reveals the importance of the subject. When considered in terms of its impact on many legal systems throughout history, it is anticipated that addressing and examining the subject in terms of Islamic law in general will contribute to the field. In addition, it is assumed that deprivation of rights, which takes place under different names and forms in today's legal legislation, can be an important alternative to punishments that restrict freedom.

Reviews:

Two External Reviews (Double-blind)

Plagiarism Checks:

The article was checked with intihal.net and found to be free of plagiarism.

Ethical Statement:

This article was prepared in accordance with scientific and ethical principles.

Impartiality:

Scientific impartiality was maintained throughout all stages of the publication process.

Conflicts of Interest:

No conflict of interest was declared.

Funding:

No funding, grant, or other support has been received.

Complaints:

kalemlnamedergi@gmail.com

Licence:

CC BY-NC 4.0

Publisher:

Kırıkkale University Faculty of Islamic Sciences

Cite as:

Erdoğan, Suat. "Penalty of Deprivation of Rights on the Axis of Islamic Law and Modern Law". *Kalemlname Journal* 10/20 (December 2025), 169-184.

Keywords

Islamic Law, Quran, Crime, Punishment, Deprivation.

Giriş

Hemen her hukuk sistemi içerisinde farklı şekillerde rastlanan hak yoksunluğu cezası, işlenen suça karşılık, bazı yetki, imkân ve medeni haklardan mahrumiyet anlamında bir yaptırım türüdür. İslam hukukunda farklı türlerde hak yoksunluğu cezaları vardır. İslam hukukunun ilk ve temel kaynağı olan Kur'an'da yer alan konulardan biri de cezaî hükümlerdir. Kur'an'da ceza hukukuna dair hükümlerin geniş bir yer kapladığı görülmektedir. Bununla birlikte Kur'an, ceza hukuku ile ilişkili konularda gereksiz detaydan kaçınmaktadır. Kur'an, her konuda olduğu gibi ceza hukukuna dair konuları açıklarken kendine özgü bir yöntem izlemektedir. Bu sebeple Kur'an, bir hukuk nazariyesi eseri ya da belli sayıdaki suç ve cezaları açıklayan bir kanun metni olmadığından, günümüz hukuk eserleri ve kanun metinlerinin sistematizmini onda aramak doğru değildir.¹

Kur'an'da kısas ve hadler yanında, farklı bağlamlarda ceza ile ilgili genel ilkelere yer verilmektedir. Bazen hiç beklenmedik bir konu içerisinde ceza hukukuna dair hükümlere rastlamak mümkündür. Hatta çoğunlukla ceza hukukuyla ilgili önemli birçok bilginin kısas formatı içinde verildiği dikkat çekmektedir. Mesela, Hz. Yusuf'un, Bünyamin'in yerine kendisinin cezalandırılmasını isteyen diğer kardeşlerine hitaben, "... malımızı yanında bulduğumuz kişiden başkasını alıkoymaktan Allah'a sığınırız. O takdirde biz zulmetmiş oluruz."² diye cevap vermesi, Kur'an'ın bir vesile ile evrensel bir ilke olan cezanın şahsiliği prensibine gönderme yaptığını göstermektedir. Aynı şekilde çalışma konumuz olan hak yoksunluğu cezasına dair, çok sayıda örneğin kısas formatı içerisinde verildiği görülmektedir. İslam hukukunda kısas, zina, kazif (asılsız zina isnadı) ve hırâbe suçlarının cezalarında hak yoksunluğuna yer verilmektedir.

Günümüz hukuk mevzuatında da farklı şekillerde hak yoksunluğu yaptırımlarına yer verilmektedir. Bu yaptırımlar her ne kadar ceza yerine, güvenlik tedbiri olarak değerlendirilse de yürürlükteki Türk ceza hukukunda herhangi bir suçtan dolayı hapis cezasına hükmedilmesi, bir kısım medenî haklardan yoksunluk sonucunu doğurabilmektedir.

Hak yoksunluğu, hemen her suç için asli ceza hüviyetinde uygulanabilecek mahiyette olup hürriyeti bağlayıcı cezalara alternatif bir yaptırım olma potansiyeli taşıması açısından önemlidir. İslam hukukunda hak yoksunluğu cezası Mohammed Faysal Süleymanoğlu tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmış,³ Sabri Erturhan da konuyla ilgili bir makale kaleme almıştır. Erturhan'ın makalesinde konu, kazif (haksız zina isnadı) suçu ile sınırlandırılmakta ve failin tövbesinin hak yoksunluğu cezasına etkisi açısından ele alınmaktadır.⁴ Konuyla ilgili her iki çalışma birlikte değerlendirildiğinde konunun daha dar çerçevede ve yüzeysel olarak ele alındığını ifade etmek mümkündür. Elinizdeki çalışmada ise konu, İslam hukukunun bütünü üzerinden ele alınmakta, muasır dönem hukuk anlayışı ve mevzu hukuk ile mukayeseli olarak incelenmekte ayrıca hak yoksunluğunun günümüzdeki çeşitli suçlar için öngörülebilir, alternatif bir yaptırım olmasının imkânı tartışılmaktadır.

İslam hukukunun ilk ve temel kaynağı olan Kur'an'da hak yoksunluğu yaptırımına dair çok

¹ İbrahim Kâfi Dönmez, "İslam Hukukunda Müctehidin Nasslar Karşısındaki Durumu ile Modern Hukuklarda Hâkimin Kanun Karşısındaki Durumu Arasında Bir Mukayese", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4 (1986), 24.

² Yusuf 12/79. bk. Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin, *Kur'an'ı Kerim Meâli* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012), Yusuf 12/79.

³ Muhammed Faysal Süleymanoğlu, *Medeni Haklardan Mahrûmiyet Cezası* (Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020).

⁴ Sabri Erturhan, "Ebedî Bir Hak Mahrûmiyeti: Kâzifin Şahitliğinin Reddi", *Ağrı İslami İlimler Dergisi* 2 (2018), 1-16.

sayıda örneğin bulunması, ayrıca kısas ve had cezalarında hak yoksunluğuna yönelik yaptırımlara yer verilmesi sebebiyle İslam ceza hukukunda önemli bir yeri olan konunun araştırılmasının alana katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

1. Pozitif Türk Hukukunda Hak Yoksunluğu Cezası

Osmanlı'da Tanzimatla birlikte ilk kanunlaştırma hareketleri ceza hukuku alanında başlamıştır. 1810 Fransız Ceza Kanunu'ndan iktibas edilen, 1858 tarihli Ceza Kanunnâme-i Hümayûn'da suçlar cinâyet, cünhâ ve kabahatler olmak üzere üç ana başlık altında ele alınmakta ve suçların ağırlığına göre değişen ölüm, kürek, kalebent, hapis, para cezalarının yanında sürgün, rütbenin alınması, memuriyetten uzaklaştırma ve bir kısım medeni haklardan mahrumiyet gibi hak yoksunluğu cezaları öngörülmektedir.⁵

Cumhuriyet Dönemi'nde yürürlüğe giren 1926 tarih 765 sayılı (mülga) Türk Ceza Kanunu'nda suçlar cürüm ve kabahat, cezalar ise fer'î ve mütemmim cezalar olarak sınıflandırılmaktadır. Adı geçen kanun çeşitli suçlar için idam, hapis ve para cezaları öngörmesi dışında, seçme-seçilme hakları, genel hizmetler ve memuriyetten mahrumiyetin yansıra, kişinin kendi altsoyu dışındakiler için velî ve vasî olamaması, nişan, rütbe, unvanların sağladığı haklarından mahrumiyet gibi bir kısım hak yoksunluğu cezaları da öngörmektedir.⁶

Yürürlükte olan 2004 tarih ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda suçların cürüm ve kabahat olarak sınıflandırılmasından vazgeçilmiştir. 765 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda kabahat olarak nitelendirilen bir kısım fiiller 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda suç olarak yer alırken, bir kısmı da Ceza Kanunu kapsamından çıkarılarak müstakil olarak Kabahatler Kanunu'nda yeniden düzenlenmiştir. Ayrıca 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu 765 sayılı mülga Türk Ceza Kanunu'ndaki asli-fer'î ve mütemmim ceza ayırımına son vermiş ve 765 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda öngörülen fer'î cezaların bir kısmı güvenlik tedbirleri olarak düzenlemiştir.⁷ Dolayısıyla 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda hak yoksunluğu herhangi bir suçun karşılığı olmanın ötesinde, kişi hakkında hapis cezasına hükmedilmesinin bir sonucu olarak gerçekleşen bir güvenlik tedbiri hüviyetindedir. Türk Ceza Kanunu'nun 53. maddesinin kasten işlenen suçtan dolayı hakkında hapis cezasına hükmedilen kişiyi seçme seçilme, velayet, vesayet, kayımlık ve sivil toplum kuruluşlarında yönetici ve denetici olmak gibi bir kısım medeni haklardan yoksun bırakması⁸ buna işaret etmektedir.

Askerî Ceza Kanunu'nda da hapis cezasına hükmedilenler hakkında Türk Silahlı Kuvvetleri'nden çıkarma, rütbenin geri alınması, askeri öğrencilik hukukunu kaybettirme gibi bir kısım hak yoksunluğu cezalarına yer verilmektedir.⁹ Türk Medeni Kanunu da murisini öldüren ya da öldürmeye teşebbüs eden kişileri mirastan yoksun bırakma şeklinde bir yaptırıma yer vermektedir.¹⁰

Karayolları Trafik Yönetmeliği'ne göre de çeşitli eylemler sebebiyle trafikten men ve ceza puanı uygulaması kapsamında belli puanı aşan ve tekerrür eden eylemler için belli sürelerle sürücü

⁵ *Düstur*, Birinci Tertip, Cilt 1, 1858 Tarihli Ceza Kanunnamesi (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1872), 68, 69.; Ayrıca bk. Said Nuri Akgündüz, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Hukuku Uygulaması* (İstanbul: Rağbet, 2017), 85.

⁶ www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/5.3.765.pdf. 765 Sayılı Türk Ceza Kanunu md. 20. (Erişim, 7 Eylül, 2024).

⁷ Sulhi Dönmezer-Sahir Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku* (İstanbul: Der Yayınları, 2016), 1/171.

⁸ TCK. md. 53.

⁹ www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.1632-20120522.pdf. (Erişim, 7. Eylül, 2024).

¹⁰ www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4721&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5. (Erişim, 7 Eylül, 2024).

belgelerin alınması¹¹ hak yoksunluğu cezasıyla ilgili bir diğer örnektir.

Yine Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Pazar Yerleri Hakkında Yönetmelik, çevreyi rahatsız etme, tüketiciye karşı sözlü ve fiili kötü muamele gibi bir kısım davranışların, bir takvim yılı içerisinde iki kere tekrarlanması durumunda faaliyetten men cezası verilmesi ve tahsis sahibinin satış yerine bilgi amaçlı bir levhanın belediye tarafından konulmasını düzenlemektedir.¹²

Son yıllarda çeşitli kurumlar tarafından suçtan ziyade kabahat olarak nitelendirilebilecek randevuya gelmeme gibi bir kısım fiiller için hak yoksunluğu şeklinde tedbirler alınması,¹³ konunun önemi ve hak yoksunluğu cezasının caydırıcılığını gündeme getirmiştir.

2. İslam Hukukunda Hak Yoksunluğu Cezası

Modern hukukta suç, genel olarak topluma zarar veren ve ceza tehdidi ile yasaklanan hukuka aykırı fiiller olarak tarif edilmektedir.¹⁴ İslam hukukunda ise suç, Allah'ın yasakladığı bir şeyi yapmak ya da emrettiği bir fiili yapmamak şeklinde tarif edilmekte ve tarifte yer alan suçlar karşılığında dünyevi ve uhrevi cezalar öngörülmektedir.¹⁵ Klasik fıkıh anlayışı Allah ile kul arasındaki ilişkileri de hukuk kapsamına dâhil ettiğinden, tanımda günah ile suç kavramı aynı anlamda kullanılmaktadır. Mâverdî'nin (ö. 450/1058) "Allah'ın karşılığında had ve ta'zîr türünden cezalar belirlediği hukuka aykırı fiiller" şeklindeki tanımı, ilk etapta uhrevi karşılığı olan suçların bu çerçevenin dışında bırakıldığı izlenimini vermektedir. Bu tanım, özellikle dünyevi, hukuki yaptırımların vurgulandığı ve uhrevi karşılığı olan suçların bu kapsamda değerlendirilmediği şeklinde yorumlanmaya elverişlidir.¹⁶ Ancak aynı eserin ilerleyen bölümünde, ta'zîr cezaları hakkındaki bilgiler bunun doğru olmadığını göstermektedir. Zira müellif ilerleyen sayfalarda namaz, oruç gibi ibadetleri terk etmenin cezası konusundaki tartışmalara aynı bağlamda yer vermektedir.¹⁷ Ayrıca ta'zîr suçları tanımlanırken, her tür günahı da kapsayan geniş anlamli "zünûb" kelimesini kullanması¹⁸ buna işaret etmektedir. Bunun yanında genel olarak ta'zîr cezasını gerektiren suçlara farz ibadetlerin terki ve haramların işlenmesi hatta zorunlu olmayan mendûbların terki, mekruhların yapılması gibi konuların da dâhil edildiği görülmektedir.¹⁹ Bu açıdan bakıldığında, İslam hukukundaki suç ve ceza kavramlarının kapsam alanının seküler hukuktan daha geniş olduğunu söylemek mümkündür.

İslam hukukunda suç ve cezalar üç ana başlık altında ele alınmaktadır. Had olarak nitelendirilen bir kısım suçlar ile kısas cezaları Kur'an ve sünnet tarafından açıklanırken, açıklanmayan suçların cezasını belirleme yetkisi, ta'zîr kapsamında siyasi otoritenin takdirine bırakılmıştır. Ceza kavramı genel olarak "topluma karşı işlenen zararlı bir fiilin karşılığında suç işlemeyi önlemek için toplum adına uygulanan müeyyide"²⁰ olarak tanımlanmaktadır. İslam ceza hukukunda işlenen

¹¹ www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=8182&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5. (Erişim, 7.Eylül, 2024).

¹² www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=16358&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5. (Erişim, 7.Eylül, 2024).

¹³ www.trthaber.com/haber/gundem/hastaneden-randevu-alip-gitmeyenlere-yeni-tedbirler-gelir-851326.html. (Erişim, 7.Eylül, 2024).

¹⁴ Nevzat Toroslu, *Ceza Hukuku Genel Kısım* (Ankara: Savaş Yayınevi, 2012), 92.; Doğan Soyaslan, *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2012), 204.; Ayhan Önder, *Ceza Hukuku Dersleri* (İstanbul: Filiz Kitabevi, 1992), 4.

¹⁵ bk. Mâverdî, *Ahkâmü's-sultaniyye*, thk. Ahmed Mubârek el-Bağdâdî (Kuveyt: Mektebet-i Dâr-ı İbn Kuteybe, 1409), 285.; Abdulkadir Udeh, *et-Tesrî'u'l-cinâiyyi'l-İslâmî* (Beyrut: Dâru'l-Kâtibi'l-İslâmî, ts.), 1/66-78.

¹⁶ Muhammed Halil Ayaklı, "İslam Hukukunda Suç ve Ceza Kavramları", *Kırıkkale Hukuk Mecmuası* 2/2 (2022), 491.

¹⁷ Mâverdî, *Ahkâmü's-sultaniyye*, 289.

¹⁸ Mâverdî, *Ahkâmü's-sultaniyye*, 310.

¹⁹ Muhammed Ebu Zehre, *el-Cerîme ve'l-ukûbe fi'l-fikhi'l-İslâmî: el-Ukûbe* (Kahire: Dâru'l-fikri'l-Arabî, ts.), 146-154.; Abdulazîz Musa Âmir, *et-Ta'zîr fi's-şerîati'l-İslâmiyye* (Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 1969), 84-86.

²⁰ Dönmezer-Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku*, 1/6.; Kayihan İçel-Süheyl Donay, *Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Ceza Hukuku Genel Kısım* (İstanbul: Beta, 2006), 4.

suça karşılık uygulanacak müeyyideyi ifade etmek için maddi ceza anlamında “ukûbe” kelimesi kullanılmaktadır.²¹ İslam ceza hukukunda kısas, had suçları karşılığında ölüm, organ kesme, celde (sopa), sürgün gibi farklı yaptırımlar söz konusudur. Ta’zîr suçlarında da ölüm cezası dâhil, kınama, uyarı, sopa, hapis, para ve sürgün gibi cezalardan herhangi birisi failin ve suçun durumuna göre hâkim tarafından takdir edilmektedir.²² Ayrıca bir kısım yasakların ihlal edilmesi durumunda bir yönüyle ceza aynı zamanda Allah’tan af dileme anlamına gelen kefareti adı altında mali ve ibadet cinsinden yaptırımlar da bulunmaktadır.²³

İslam hukukunda cezalar çeşitli açılardan farklı sınıflandırmalara tabi tutulmaktadır. Suçlar Allah ve kul hakkını ihlal etmesi açısından sınıflandırıldığı gibi, cezalar, suçun doğrudan karşılığı olarak belirlenen asli ceza, bu cezanın uygulanmadığı durumlarda onun yerine geçen bedel ceza gibi farklı isimlerle de tasnife tabi tutulmaktadır. Asli veya bedel cezaya ilaveten verilebilen cezaya ise “ek ceza” (tekmîlî) veya “tebeî ceza” denilmektedir.

Kasten adam öldürmede kısas, zinada recm veya sopa, hırsızlıkta el kesme cezaları asli cezalardır. Kısas uygulanmadığı durumlarda diyet, suçun unsur ve şartlarındaki eksiklik sebebiyle uygulanamayan had cezalarında, ta’zîr bedel cezalardır. Tebe’î ceza ise, asli cezaya hükmedildiğinde ona bağlı olarak yeni bir hükme gerek olmaksızın failin maruz kaldığı cezadır. Kazif suçundan hüküm giymiş olan kişinin şahitliğinin kabul edilmemesi,²⁴ murisini öldüren kişinin mirastan yoksun bırakılması²⁵ gibi cezalar tebe’î cezalara örnek gösterilebilir. Tekmîlî (tamamlayıcı) cezalar ise asli cezaya bağlı olarak ancak hâkimin hükmüne bağlı olan cezalardır. Zina suçunda, sopa cezasına ilaveten verilen sürgün cezası tekmlî ceza örneğidir.²⁶

İslam hukukunda doğrudan isim olarak zikredilmese de hak mahrumiyeti cezasının varlığına dair çok sayıda örnek bulunmaktadır. Bunun en önemli sebebi, had suçlarındaki örneklerde de görüldüğü gibi suça göre değişen farklı ceza öngörüsü anlayışıdır. Hak yoksunluğu cezasında da durum farklı değildir. Zira asli veya tebe’î olarak isimlendirilse de hak yoksunluğu cezası suçun yapısından kaynaklanmaktadır. En genel anlamda örnek vermek gerekirse, ahiret ve hesap günü inancına sahip olmama dolayısıyla, cennet ve nimetlerini inkârın karşılığı bu nimetlerden mahrumiyet ile sonuçlanmaktadır. Nitekim aşağıdaki ayetlerden ilkinde, bu konudaki hak mahrumiyeti; ikincisinde ise, bunun sebebi belirtilmektedir: “Cehennemlikler de cennetliklere, ‘Ne olur, sudan veya Allah’ın size verdiği rızıktan biraz da bizim üzerimize akıtın.’ diye çağırırlar. Onlar, ‘Şüphesiz, Allah bunları kâfirlere haram kılmıştır.’ derler.”²⁷ “Onlar dinlerini oyun ve eğlence edinmişler ve dünya hayatı da kendilerini aldatmıştı. İşte onlar bu günlerine kavuşacaklarını nasıl unuttular ve ayetlerimizi nasıl inkâr edip durdularsa, biz de onları bugün öyle unutturuz.”²⁸

²¹ Adil Bebek, “Ceza”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/469.

²² Mâverî, *Ahkâmü’s-sultaniyye*, 310.; Takıyyüddin İbn Teymiyye, *Siyâsetü’s-şerîyye fî islâhî’r-râ’î ve’r-raiyye* (Beyrut: Dâru’l-Âfâki’l-Cedîde, 1983), 96-98.; Âmir, *et-Ta’zîr fî ş-şerîati’l-İslamiyye*, 83; Udeh, *et-Teşrî’u’l-cinâiyyi’l-İslamî*, 1/80.; Zehre, *el-Ukûbe*, 69-75.; Tuncay Başoğlu, “Ta’zîr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/198.

²³ Rahmi Yaran, “Kefâret”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2022), 25/182.; Mehmet Akif Aydın, “Ceza”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/472.

²⁴ Udeh, *et-Teşrî’u’l-cinâiyyi’l-İslamî*, 1/232-233.; Aydın, “Ceza”, 7/473.

²⁵ Suat Erdoğan, “İslam Hukukunda Mûrisini Öldüren Kişinin Mirasçılığı”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 11/56 (2018), 977-982.

²⁶ M. Akif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi* (İstanbul: Beta, 2017), 175-176.; Ahmet Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi* (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, 1995), 1/309.; Ayaklı, “İslam Hukukunda Suç ve Ceza Kavramları”, 520.

²⁷ el-Arâf, 7/50.

²⁸ el-Arâf, 7/51.

Kur'an'da dünyevi ve uhrevi olmak üzere konuyla ilgili çok sayıdaki örneğin dışında, İslam ceza hukukunda kısas ve had suçlarında diğer cezalarla birlikte hak yoksunluğu cezalarının var olduğu görülmektedir. Kur'an'da uhrevi cezalandırma örneklerinin dünyevi hukukla karşılaştırılmasının doğru olmadığı şeklinde bir itiraz mümkündür. Ancak ayrı bir çalışmanın konusu olmakla birlikte, dünyevi ya da uhrevi suçlar için ceza belirlemenin belli prensiplere bağlı olarak gerçekleştiğini unutmamak gerekir. Dolayısıyla çalışmada, uhrevi cezalandırma bağlamında verilen örnekler ile geçmiş ümmetlerin karşılaştıkları cezaların konunun ilkesel dayanaklarını tespit etme amaçlı olduğunu belirtmek gerekir.

2.1. Kur'an Kıssalarında Hak Mahrumiyeti Cezası Örnekleri

Konuyla ilgili ilk örnek insanoğlunun ilk işlediği suç olarak nitelendirebileceğimiz Hz. Âdem ile eşi Havva'nın kıssasıdır. Yüce Allah Hz. Âdem ve eşine cennette son derece zahmetsiz ve müreffeh bir hayat ikram etmiştir. Ancak onlar kendilerine bildirilen yasağı ihlal etmeleri sebebiyle, işledikleri suça karşılık, içinde bulundukları nimetleri kaybetme ve yaşam konusunda statü kaybı olarak niteleyebileceğimiz hak yoksunluğu cezası ile karşı karşıya kalmışlardır.²⁹

Bir diğer hak yoksunluğu cezası, Kur'an'ın ifadesiyle "bol rızık, güven ve huzur içerisinde" yaşayan köy halkının, kendilerine bahsedilen nimetin değerini bilmemeleri neticesinde ellerindeki nimetin alınarak "korku ve açlığın" hüküm sürdüğü bir topluma dönüşmesinin ibretlik hikâyesidir.³⁰ Bu kıssada da adı geçen toplumun işledikleri suça mukabil hak yoksunluğu cezasına müstahak oldukları anlaşılmaktadır.

İsrailoğulları'na faiz almaları, insanların mallarını haksız yere yemeleri ve sınırı aşmaları sebebiyle, işledikleri suçun karşılığında, bütün tırnaklı hayvanların etleri ile sığır ve koyunun iç yağlarını yemeleri yasaklanmıştır.³¹ İsrailoğulları'nın maruz kaldığı yeme konusundaki sınırlı yasağı hak yoksunluğu cezası olarak değerlendirmek mümkündür. İnsan fitratına aykırı olması sebebiyle yemenin tamamen yasaklanması elbette düşünülemezdi. İşlenen suçun cinsinden gerçekleşen bu cezayı, "Hakkın olmayanı yersen, hakkından da mahrum olursun." şeklinde bir ilke olarak formüle etmek mümkündür. Aynı bağlamda, ayetteki "Sınırı aşmaları sebebiyle cezalandırdık."³² ifadesi, cezanın işlenen suça karşılık asli ceza hüviyetinde olduğunu göstermektedir.

İsrailoğulları ile ilgili bir diğer hak yoksunluğu cezası, emre itaatsizlikten dolayı Beyt-i Makdis'e kırk yıl süreyle girmelerinin yasaklanmasıdır.³³ İbn Haldûn'un (ö. 808/1406) da belirttiği gibi bu olayda, bir neslin yerine bir başkasının gelmesinin asgari süresi olan kırk yıl³⁴ boyunca, suç işleyen neslin Beyt-i Makdis'e girmekten men cezası aldığı anlaşılmaktadır.

Sebe halkının³⁵ kendilerine bahsedilen nimetlerin hakkını vermemeleri sebebiyle karşılaştıkları ceza da diğer kıssalardaki hak yoksunluğu cezalarından farklı değildir.³⁶ Allah'ın kendisine nimet

²⁹ el-Bakara, 2/35.; el-A'râf, 7/19.

³⁰ en-Nahl 16/112.

³¹ en-Nisâ, 4/160-161.; el-En'âm, 6/146.

³² el-En'âm, 6/146.

³³ el-Mâide, 5/21-26.

³⁴ İbn Haldun, *Mukaddime* (Beyrut: Dâru'l-kalem, 1981), 141-142.

³⁵ İsmail Yiğit, "Sebe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009).

³⁶ "Andolsun, Sebe' halkı için kendi yurtlarında bir ibret vardı: Biri sağda biri solda iki bahçe bulunuyordu. Onlara şöyle denilmişti: "Rabbimizin rızıkından yiyin ve O'na şükredin. Beldeniz güzel bir belde, Rabbimiz de çok bağışlayıcı bir Rabdir. Fakat onlar yüz çevirdiler. Biz de üzerlerine Arim selini gönderdik. Onların bahçelerini ekşi meyveli ağaçlar, acı ılgın ve biraz da sedir ağacı bulunan iki bahçeye çevirdik. Nimetlere karşı nankörlük etmeleri sebebiyle onları işte böyle cezalandırdık." Sebe, 34/15-17.

olarak bahşettiği; içinden ırmak akan üzüm, hurma ve ekin bahçesi sahibinin, nimeti kendinden bilip kibirlenmesi ve lütfun sürekliliği zehabına kapılması sonucunda değişmeyen yasanın/sünnetullahın tecellisiyle, helaka uğraması³⁷ bir diğer hak yoksunluğu örneğidir. Aynı şekilde hazineleri ile meşhur Karun'un, dillere destan büyük servetinin kendisindeki üstün meziyetlerden kaynaklandığı düşüncesiyle kibirlenmesi sonucunda karşılaştığı ibretlik son, bir başka hak yoksunluğu cezası örneğidir.³⁸

Kur'an'daki çok sayıdaki hak yoksunluğu cezalarıyla paralellik arz eden, Hz. Peygamber'den bize ulaşan aşağıdaki rivayet, hak yoksunluğu cezası örneği olmasının yanında, Kur'an-sünnet bütünlüğünü göstermesi açısından dikkate değerdir:

“مَنْ شَرِبَ الْخَمْرَ فِي الدُّنْيَا فَلَمْ يَتُبْ مِنْهَا حُرِمَهَا فِي الْآخِرَةِ فَلَمْ يُسَقِّهَا” “Dünyada sarhoşluk veren içkiyi/hamr içen ve tövbe etmeyen kişi ahiret içeceğinden mahrum olur.”³⁹

Bu konuda örnekleri çoğaltmak mümkündür. Ancak mevcut örnekler, İslam hukukunun birinci ve temel kaynağı olan Kur'an'ın bir yaptırım türü olarak hak yoksunluğu cezasına yer verdiğini göstermesi açısından yeterlidir.

Kur'an kıssalarındaki hak yoksunluğu cezası örneklerine bir bütün olarak bakıldığında, konuyu külli kaide bağlamında aşağıdaki şekillerde formüle etmek mümkündür:

Belli kurallar karşılığında bahşedilen nimetler, değeri bilinmediğinde geri alınır.

Suç kapsamında olan bir fiilin işlenmesi beraberinde hak yoksunluğunu getirir. Her suç bir mahrumiyet doğurur.

Mecelle'nin “Kim ki; bir şeyi vaktinden evvel isti'cal eyler ise mahrumiyetle muâteb olur.”⁴⁰ külli kaidesini de bu bağlamda değerlendirmek mümkündür.

2.2. İslam Hukukunda Had Cezaları Kapsamındaki Mahrumiyet Cezaları

2.2.1. Kasten Adam Öldürme

İslam hukukunda kasten adam öldürme en ağır suçlardan birisi olarak kabul edilmekte ve hayat hakkına yönelik hak ihlali karşılığında kısas cezası öngörülmektedir. Ancak İslam hukukunda kasten adam öldürme suçunun cezası, günümüz hukukundaki idam cezasından farklılık göstermektedir. Günümüz hukuk anlayışına göre, kasten adam öldürme suçu kamu hukuku kapsamında bir hak ihlali olarak kabul edilmekte ve cezalandırma yetkisi bütünüyle devlete tanınmaktadır. Bu anlayışın bir sonucu olarak ileride muhtemel bir af konusunda yetki aynı şekilde devlete verilmektedir. Kısasta ise, son söz maktul yakınlarına ait olup ölüm cezasını tercih, bedelli ya da bedelsiz olarak katili affetme tamamen onların takdirine bırakılmıştır.⁴¹

İslam hukukunda kasten adam öldürme suçu karşılığında öngörülen kısas cezasının yanında,

³⁷ Kehf, 18/32-44.

³⁸ Kasas, 28/76-81.

³⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd İbn Mâce, *es-Sünen*, thk. Muhammed Nâsiriddîn el-Elbânî (Riyâd: Mektebetü'l-Meârif, 1997), “Eşribe”, 2.; Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî Ebû Dâvûd, *es-Sünen* (Beyrut: Dâr-ı İbn Hazm, 1418), “Eşribe”, 5.; Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî, *es-Sünen*, thk. Râid b. Sabri (Riyâd: Dâru'l-Hadâra, 2015), “Eşribe”, 45, 46.; Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî Mâlik, *el-Muvatta'* (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1997), “Eşribe”, 4.; Ahmed b Muhammed İbn Hanbel, *el-Müsned* (Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1995), 2/22, 98, 106, 123.

⁴⁰ *Mecelle*, md. 99.

⁴¹ Şamil Dağcı, “Kısas”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2022), 25/489.; Adnan Koşum, “İslam Hukukunda Ölüm Cezası”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 (1998), 121.; Suat Erdoğan, “Kamu Hukuku-Özel Hukuk Ayrımı ve İslami Cezalar”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 58/1 (2017), 192-194.

suçun murise karşı işlenmesi durumunda, ayrıca mirastan mahrumiyet cezası söz konusu olmaktadır. Literatürde mirastan mahrumiyet konusuna ceza hukukunda yer verilmemektedir. Buna karşılık konu mirasçı olma engelleri⁴² ve usulde, genel (âmm) hükmün sünnet tarafından tahsis edilmesinin örneği bağlamında ele alınmaktadır.⁴³ Murisini kasten öldüren kişinin kısas cezasının dışında hâkimin hükmüne gerek olmaksızın mirastan mahrum bırakılması,⁴⁴ aslında İslam hukukunda hak yoksunluğu cezasına yer verildiğini gösteren önemli bir örnektir.

2.2.2. Zina

Bekârların cinsel ilişkilerini kişisel özgürlük kapsamında değerlendiren ve zinayı sadece evlilerin evlilik dışı ilişkileri olarak tanımlayan anlayışın etkisiyle, zina ülkemizin de içinde bulunduğu birçok ülkenin yasalarında suç kapsamı dışında bırakılmıştır. Ancak evlilerin zinası zina edenin eşi açısından boşanma sebebi olarak kabul edilmektedir.⁴⁵ İslam hukukunda evli bekâr ayrımı olmaksızın, aralarında nikah bağı bulunmayan kişilerin cinsel ilişkileri cezai yaptırım gerektiren, mutlak manada kamu düzenine bir saldırı olarak kabul edilmektedir.⁴⁶ Fıkıh ekolleri arasında tarifi konusunda farklılıklar bulunmakla birlikte,⁴⁷ zina Kur'an'da cezası açıklanan hadler içerisinde yer almaktadır.

İslam hukukçularının çoğunluğuna göre zinanın cezası failin evli ya da bekâr olmasına göre değişiklik göstermektedir. Cumhura göre, zina suçunun cezası muhsan (zina etiğinde evli veya önceden evlilik hayatı yaşamış) olanlar için recm (taşlayarak öldürme), bekârlar için ise yüz sopadır.⁴⁸ Kur'an, zina suçunda yüz sopanın dışında, hâkimin takdirine gerek kalmaksızın, tebe'î ceza anlamında hak yoksunluğu cezası da öngörmektedir. Hak yoksunluğu cezasını öngören ayet mealen şu şekildedir: “Zina eden erkek ancak, zina eden veya Allah'a ortak koşan bir kadınla evlenebilir. Zina eden bir kadınla da ancak zina eden veya Allah'a ortak koşan bir erkek evlenebilir. Bu (suretle evlenmek) mü'minlere haram kılınmıştır.”⁴⁹

İslam karşı cinsle olan ilişkilerin nikâh bağı ile meşru bir daire içerisinde olmasını karara bağlamış ve iffetli bir hayat önermiştir.⁵⁰ Bu şartları gözetmeyen ve gayrimeşru ilişkiler içerisinde bulunanlar; sınırı aşmaları sonucu olarak, iffetli birisi ile evlenme konusunda hak yoksunluğu cezası ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Zina eden kişilerin evlilik konusunda statü kaybı ve ancak kendi dengi ile evlenebilmesini öngören cezanın, asli ceza olan yüz sopanın infazına bağlı olduğunu belirtmek gerekir. Hz. Peygamber'den nakledilen şu hadis bu konuya açıklık getirmektedir:

⁴² Hamza Aktan, “Miras”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 144.

⁴³ Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed Gazzâlî, *el-Mustasfâ min ilmi'l-usûl*, thk. Hamza b. Zuheyr Hâfız (Medine, ts.), 3/231-232.; Abdulaziz Buhârî, *Keşfü'l-esrâr an Usûl-i Fahrî'l-İslam Pezdevî* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997), 1/452.; Ferhat Koca, *İslam Hukuk Metodolojisi Tahsis (Daraltıcı Yorum)* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996), 213.

⁴⁴ Aktan, “Miras”, 144.; Erdoğan, “İslam Hukukunda Mûrisini Öldüren Kişinin Mirasçılığı”, 978-980.

⁴⁵ bk. TMK. m. 161.

⁴⁶ Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 184.; Hüseyin Esen, “Zina”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/440.

⁴⁷ Ebû İshak İbrahim b. Ali Şîrâzî, *el-Mühezzebe fî fıkhi'l-İmâm eş-Şafî* (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-İlmiyye, 1995), 3/339.; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i' fî tertîbi's-şerâ'i'*, thk. eş-Şeyh Adil Ali Ahmed Abdulmevcûd (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424), 9/178.; Burhâneddîn Mergînânî, *el-Hidâye fî şerhi Bidâyeti'l-mübeddî. thk. Ahmed Câd* (Kahire: Dâru'l-Hadîs, ts.), 4/96.; el-Hâfid İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid* (b.y.: Dâru'l-Mârifet, ts.), 2/433.; Muvaffakuddin İbn Kudâme, *el-Muğnî* (Riyad: Dâru'l-Âlemi'l-Kütüb, ts.), 12/340.; Ömer Nasûhî Bilmen, *Hukûk-ı İslamiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu* (İstanbul, ts.), 3/208.

⁴⁸ Mergînânî, *el-Hidâye*, 2/507.; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 2/434.; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 12/308-322.; Abdullah b. Mahmûd Mevslî, *el-İhtiyâr li-ta'îlî'l-Muhtâr* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), 4/84.

⁴⁹ en-Nûr, 24/3.

⁵⁰ en-Nisa, 4/24, 25.; el-Mâide, 5/5.

“Zina cezası infaz edilen kişi ancak kendi dengi ile evlenebilir.”⁵¹

Hak yoksunluğu cezasını öngören ayetin zahiri, zina suçu işleyenlerin ancak kendileri gibi zina eden veya müşrik birisi ile evlenebileceklerini hükme bağlamakta, bu kimselerin iffetli müminlerle evlenmelerini yasaklamaktadır. Ancak İslam hukukçuları arasında evlilik konusunda hak yoksunluğunu öngören ayetin mensûh olduğu, dolayısıyla zina suçunun evlilik engeli oluşturmayacağı konusunda genel bir kanaat bulunmaktadır.⁵² Ayrıca konuyla ilgili olarak, Nûr Suresi 3. ayetinin bağlayıcı olmadığı, yani zina eden kişilerin yalnızca zina edenlerle veya müşriklerle evlenme eğiliminde olabileceklerine işaret ettiği, zorunlu ve bağlayıcı olmadığı şeklinde yorumlar da bulunmaktadır.⁵³ Netice itibarıyla söz konusu ayet aile hukuku açısından yok hükmünde sayılmakta ve evlilik engeli olarak görülmemektedir. Bunun temel gerekçesi, bahsi geçen ayet kapsamında hak yoksunluğu cezasına hükmetmenin, Bakara Suresi’ndeki müşriklerle evliliği yasaklayan ayetle⁵⁴ oluşacak çelişkiyi bertaraf etme çabasıdır. Kanaatimize göre, ayet mensûh olmadığı gibi, İslam’ın iffetli hayat şartına bağladığı karşı cinsle olan ilişkilerde sınırı aşmanın karşılığını, kısmi evlilik yasağı şeklinde hak yoksunluğu cezası olarak açıklamaktadır.

İsrailoğullarının insanların mallarını haksız yere yemelerine karşılık, kısmi yeme yasağına maruz kalmalarında olduğu gibi, zina edenler için de kısmi evlilik yasağı getirilmektedir. Zira yemenin tamamen yasaklanması nasıl mümkün ve fıtrata uygun değilse, evliliğin tamamen yasaklanması da elbette söz konusu olamazdı. Kanaatimize göre, zina edenler hakkında hak yoksunluğuna hükmetmenin iddia edildiği gibi Bakara Suresi’nin 221. ayeti ile çeliştiğini söylemek doğru değildir. Zira Bakara Suresi’ndeki ayet, âmm (genel) bir hüküm ortaya koyarken, Nûr Suresi 4. ayeti suç kapsamında istisnai bir hükmü açıklamaktadır. Nitekim had kapsamındaki diğer suçlarda da Kur’an’da genel olarak yasaklanan kasten adam öldürme, vücut bütünlüğüne zarar verme, celde gibi fiillere ancak suç kapsamında istisnai olarak ceza verilmektedir. Ta’zîr kapsamındaki tüm suçlarda da durum farklı değildir. Normal koşullarda yasak olan söz konusu yaptırımlar suç işlenmesi durumunda meşru hâle gelmektedir. Hatta normal koşullarda yasak olan sopa atma fiili hakkında, cezanın infazı bağlamında “... acıyacağınız tutmasın...”⁵⁵ şeklinde uyarıda bulunulmakta, cezalandırmada kararlılık vurgusu yapılmaktadır.

Zina suçunda bekârlar için sopa cezasına ilave olarak dile getirilen sürgün cezası, Şâfiî ve Hanbelîler tarafından had kapsamında değerlendirilirken,⁵⁶ Hanefîler, sürgünü had cezasının dışında özel durumlar için devlet başkanının yetkisine bağlı, ta’zîr türünden bir ceza olarak kabul

⁵¹ Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 5.

⁵² Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs Şâfiî, *Ahkâmü'l-Kur'an*, thk. Abdu'l-Gani Abdu'l-Hâlık (Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 1994), 1/178, 179.; Muhammed b. Ahmed Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'an*, thk. Abdullah b. Abdu'l-Hasen et-Türkî (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 2006), 15/118.; Vehbe Zuhaylî, *Tefsîrü'l-münîr* (Dimaşk: Dâru'l-fikr, 2009), 9/462-469.; Beşir Gözübenli, “İslam Aile Hukukunda ‘İhsan’ Kavramı Hakkında Bazı Mülâhazalar”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 11 (2008), 23-27.

⁵³ Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer Zemahşerî, *el-Keşşâf*, thk. Adil Ahmed Abdu'l-Mevcud, Ali Muhammed Muavvad (Riyâd: Mektebetü'l-Abikan, 1998), 4/265.; Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr* (Tunus, 1984), 28/155. Ayrıca geniş bilgi için bk. Faruk Görgülü, *Sa'lebi Tefsiri'nden Nur Suresi'nin Tahkik ve Tahlili* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1995), 53.; Rüştü Köse, *Nûr Sûresinin İkinci ve Üçüncü Âyetlerinin ve İlgili Rivâyetlerinin Tahlil ve Değerlendirilmesi* (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002).; İsmail Karagöz, “Nûr Sûresinin Üçüncü Âyeti Bağlamında Çok Anlamli Kelimelerin Âyetin Anlamına ve İçerdiği Hükme Etkisi”, *Diyanet İlmî Dergi* 58/1 (2022), 13-32.

⁵⁴ el-Bakara, 2/221.

⁵⁵ en-Nûr, 24/2.

⁵⁶ Mergînânî, *el-Hidâye*, 2/508; Hatîb Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc ilâ mağrifeti meâni'l-elfâzi'l-Minhâc* (Dâru'l-Marife, 1418), 4/196.; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 12/322.

etmektedirler.⁵⁷ Bu durumda sürgün cezasını, Şâfiî ve Hanbelîlerin kanaati açısından hâkimin hükmüne gerek kalmaksızın söz konusu olan tebe'î, Hanefîlerin kanaati açısından ise tekmi'î ceza olarak değerlendirmek yanlış olmayacaktır.

2.2.3. Kazif (Asılsız Zina İsnadı)

İslam hukukunun yasakladığı ve suç olarak kabul ettiği fiillerden birisi de kişilerin şeref ve onuruna yönelik haksız yakıştırma ve isnatlardır. Kuşkusuz insan onur ve şerefine karşı işlenen suçlar içerisinde, iffet ve namusa yönelik asılsız isnatların, namus cinayetleri başta olmak üzere aile yuvalarının yıkılması gibi olumsuzluklara sebebiyet vermesi nedeniyle önemi daha büyüktür. Kur'an'da yer verilen ifk hadisesi⁵⁸ konunun önemini açıklamak için yeterlidir. Kur'an, insanların iffeti hakkında delilsiz olarak konuşmayı ağır ve sorumluluk gerektiren⁵⁹ bir davranış olarak nitelendirmekte ve bu kapsamdaki davranışlar için cezai yaptırım öngörmektedir.⁶⁰

Kazif suçu bir kişiye doğrudan zina fiili isnat etmek veya sonuçta aynı anlama gelen nesebi hakkında konuşmakla gerçekleşir.⁶¹ Söz konusu suçun cezası ise, Kur'an'da şu şekilde açıklanmaktadır: “Namuslu/iffetli kadınlara zina isnat edip sonra dört şahit getiremeyenlere seksen sopa (celde) vurun. Artık onların şahitliğini ebediyen kabul etmeyin...”⁶²

Ayette kazif suçunun cezası olarak seksen sopanın yanında ayrıca suçluların “fasık” olarak nitelendirilmesi ve şahitliklerinin ebediyen kabul edilmemesi şeklinde ikinci bir yaptırımdan söz edilmektedir. Bedensel cezanın infazından sonra, gerçekleşen “fasıklık” vasfı ve failin şahitliğinin kabul edilmemesi, tebe'î ceza bağlamında bir hak yoksunluğudur. Failin şahitliğinin kabul edilmemesi hukuki bir yaptırım olduğu için, işlenen suçun karşılığında fail bir kısım medeni haklardan yoksun kalacaktır. İslam hukuk sisteminde şahitliğin kabul edilmemesi, kişiyi hak yoksunluğuna maruz bırakan, toplum içerisindeki yetkilerini kısıtlayan, hukuki anlamda bağlayıcı bir yaptırım olarak değerlendirildiğinde, önemi daha iyi anlaşılacaktır.

2.2.4. Hırâbe (Terör Suçu)

Toplum barışını tehdit eden terör eylemlerinin cezası, “fesad” kavramının da geçtiği Mâide Suresi 33. ayetinde geniş kapsamlı bir şekilde düzenlenmiştir. Ayette hırâbe suçu için salb (asma), ölüm, uzuv kesme ve sürgün cezaları takdir edilmiştir. İslam fıkıh ekolleri arasında ayetteki farklı cezaların hangi suça karşılık geleceği konusunda görüş ayrılığı bulunmaktadır. Hanefî, Şâfiî ve Hanbelîler ayette geçen farklı cezaların işlenen suçun cinsine göre değişeceği kanaatindedirler. Bu anlayışa göre kasten öldüren kişi için ölüm cezası, mal varlığına yönelik yağmalama ve hırsızlık için el ayak kesme cezası, öldürme ve mal varlığına yönelik bir hak ihlali olmamakla birlikte, toplumu korkuya sevk eden tedhiş eylemleri için ise sürgün cezası verilmesi gerekmektedir.⁶³ Mâlikîler, bu konuda siyasi otoriteye geniş yetki tanıyan farklı bir görüş ortaya koymaktadırlar. Onlara göre, öldürme veya mal varlığına yönelik herhangi bir hak ihlâlinde bulunmasa da devlet başkanı fail

⁵⁷ Mergînânî, *el-Hidâye*, 2/512.; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 4/86.

⁵⁸ en-Nur, 24/10-21.

⁵⁹ “Hani o iftirayı dilden dile dolaştırıyor; hakkında hiçbir bilginiz olmayan şeyleri ağzınıza alıp söylüyor ve bunu önemsiz bir iş sanıyordunuz. Hâlbuki bu, Allah katında büyük bir günahıdır.” (en-Nur, 24/15.)

⁶⁰ en-Nur, 24/4.

⁶¹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 12/394; Mergînânî, *el-Hidâye*, 2/529; İbn Rüşt, *Bidâyetü'l-müctehid*, 2/441.

⁶² Nur, 24/4.

⁶³ Şâfiî, *el-Ümm*, thk. Rifat Fevzi Abdulmuttalib (Dâru'l-Vefâ, 2001), 7/385.; Şemsü'l-eimme Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrut: Dâru'l-Mârifet, ts.), 9/195.; Kâsânî, *Bedâ'î'u's-sanâ'i*, 9/367-368; İbn Teymiyye, *Siyâsetü's-şer'iyye*, 68; Zehre, *el-Ukûbe*, 136.

hakkında ölüm, asma, el ayak kesme veya sürgün cezalarından herhangi birisini takdir edebilir.⁶⁴

Hırâbe suçundaki farklı hak ihlalleri ve bu ihlallerden hangisinin karşılığında ne tür ceza verileceği tartışmalı olsa da hırâbe suçu cezalarından olan sürgün, bir hak yoksunluğudur. Ancak hırâbe suçundaki sürgün cezası, kasten adam öldürme, zina ve zina isnadı suçlarındaki tebe'î veya tekmîlî hak yoksunluğu cezalarına karşılık, asli ceza konumundadır. Cumhurun görüşü esas alındığında, can ve mala zarar vermese de toplumda korku ve endişe yayan, bulunduğu yeri yaşanmaz hâle getiren fail, işlediği suçun karşılığı olarak, orada yaşamaktan yoksun bırakılmaktadır.

Günümüz ceza hukuku ile İslam ceza hukuku arasında isim ve uygulama farklılıkları olsa da hak yoksunluğu cezalarında benzerliklerin olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim Türk Ceza Kanunu 53. maddesi kasten işlenen suçtan dolayı hakkında hapis cezasına hükmedilen kişiyi güvenlik tedbiri olarak; seçme ve seçilme, velayet, vesayet, kayıymlık ve sivil toplum kuruluşlarında yönetici ve denetici olmak gibi bir kısım medeni haklardan yoksun bırakılmaktadır. Ayrıca Türk Medeni Kanunu'na göre, hâkimin hükmüne gerek olmaksızın, kanunun sonucu olarak gerçekleşen, murisini öldüren ya da öldürmeye teşebbüs eden kişinin mirastan mahrum bırakılması, İslam ceza hukukundaki tebe'î ceza ile benzerlik göstermektedir. Diğer taraftan Askerî Ceza Kanunu'ndaki Türk Silahlı Kuvvetlerinden çıkarma, rütbenin geri alınması, askeri öğrencilik hukukunu kaybettirme gibi bir kısım cezaların İslam hukukundaki tebe'î ve tekmîlî cezalar ile benzerlik gösterdiği görülmektedir.⁶⁵

Sonuç

En eski yaptırım türlerinden birisi olan hak yoksunluğu cezası günümüz hukuk mevzuatında farklı şekillerde yer almaktadır. İslam hukukunun temel ve ilk kaynağı Kur'an'da da hak yoksunluğu cezalarına çeşitli bağlamlarda yer verilmektedir. Özellikle Kur'an kıssalarındaki ceza hukuku genel ilkeleri ile bazı suç ve cezalar hakkındaki bilgiler, Kur'an'ın ceza hukuku alanının hadler ile sınırlı olmadığını göstermektedir. Çalışma konumuz olan hak yoksunluğu ile ilgili kıssa formatındaki örnekler de hesaba katıldığında, Kur'an'ın ceza hukuku kapsam alanının sanıldığından daha geniş olduğunu söylemek mümkündür.

İslam ceza hukukunda kisas ve hadler olarak nitelendirilen suçlar karşılığında öngörülen cezalar içerisinde hak yoksunluğuna dair örnekler bulunmaktadır. Bunlardan hırâbe suçlarında öngörülen sürgün cezası asli ceza hüviyetinde iken, kasten adam öldürme, zina ve zina isnadı suçlarındaki hak yoksunluğu cezalarının ise tebe'î veya tekmîlî ceza türünde olduğu görülmektedir. Uygulamada farklılıklar olsa da İslam hukukundaki hak yoksunluğu cezaları ile günümüz mevzuatında yer verilen hak yoksunluğu cezaları arasında benzerliklerin varlığı dikkat çekmektedir. İslam ceza hukukundaki farklı türdeki hak yoksunluğu cezalarının günümüz meri ceza hukukunda neredeyse hemen her suç için öngörülen hürriyeti bağlayıcı cezalara önemli bir alternatif olabileceğini söylemek mümkündür. Nitekim Türk Ceza Kanunu'nu dışında Kabahatler Kanunu kapsamında yer verilen trafikten men, sürücü belgesine el koyma gibi yaptırımların caydırıcı etkisi olduğu düşünülmektedir. Kurallara aykırı hareket eden satıcıların belli süreyle ticaretten men edilmesi ve bazı kamu kuruluşları tarafından uygulanan, randevuya riayet etmeyenlerin, belli süre içerisinde

⁶⁴ Sahnûn et-Tenûhî b Saîd, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ* (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1994), 6/552.; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 2/455.; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 12/475.; Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslamî ve edilletühû* (Dımaşk: Dâru'l-Fıkr, 1985), 6/435.

⁶⁵ Ayaklı, "İslam Hukukunda Suç ve Ceza Kavramları", 520-521.

tekrar randevu alamaması gibi hak yoksunluğu yaptırımlarının uygulanabilir ve etkin yaptırımlar olduğunu söylemek mümkündür.

Sonuç olarak, bu tür hak yoksunluğu cezalarının oldukça geniş bir uygulama alanı olduğu düşünülmektedir. Örnek olarak, kişilerin onur, şeref ve saygınlığına yönelik hakaret suçlarında bu tür yaptırımların ceza yasası kapsamına dahil edilmesi mümkündür. Zira çoğu zaman bu tür suçlarda sanığın tutuklu olarak yargılanması, toplumda düşünce özgürlüğü etrafında yersiz ve toplumu geren tartışmalara sebebiyet vermektedir. Başkasının kişilik haklarına hakaret ettiği hukuken sabit olan failin tutuklanması yerine, işlediği suça uygun, belli süreyle mesleki faaliyetlerinden men edilmesi mümkündür. Örneğin, siyasi veya gazeteci kimliği ile başkasının kişilik haklarına hakaret ettiği sabit olanların, meslekleri ile ilgili faaliyetlerden belli süreyle men edilmesi, mevcut uygulamalara göre daha kolay ve ekonomik olduğu gibi, aynı zamanda daha caydırıcı olacaktır. Aynı şekilde sağlık ve eğitim çalışanlarına yönelik suç kapsamındaki şiddet eylemleri karşılığında, failer hakkında, sağlık ve eğitim hizmetlerinde kısıtlamaya gidilmesi, zorlaştırılması gibi hak yoksunluğu yaptırımlarının da etkili olacağı varsayılmaktadır. Bu sayede günümüz hukukunda neredeyse alternatifsiz bir yaptırım türü olarak uygulanan, mevcut yargı sistemine mali külfet getiren, suçlu ve mağdur açısından sürdürülmez bir yaptırım türü hâline gelen hapis cezasına yönelik haklı eleştirilerin önüne geçilecektir.

Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel. *el-Müsned*. 4 Cilt. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1995.
- Akgündüz, Ahmet. *Türk Hukuk Tarihi*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, 1995.
- Akgündüz, Said Nuri. *Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Hukuku Uygulaması*. İstanbul: Rağbet, 2017.
- Aktan, Hamza. "Miras". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 143-145. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Altuntaş, Halil-Şahin, Muzaffer. *Kur'an'ı Kerim Meâli*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012.
- Âmir, Abdulazîz Musa. *et-Ta'zîr fi's-şer'îti'l-İslamiyye*. Kahire: Dârü'l-Fikri'l-Arabî, 4. Basım, 1969.
- Ayaklı, Muhammed Halil. "İslam Hukukunda Suç ve Ceza Kavramları". *Kırıkkale Hukuk Mecmuası* 2/2 (2022), 487-525.
- Aydın, M. Akif. *Türk Hukuk Tarihi*. İstanbul: Beta, 2017.
- Aydın, Mehmet Akif. "Ceza". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 7/478-482. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Başoğlu, Tuncay. "Ta'zîr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 40/198-202. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Bebek, Adil. "Ceza". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 7/469-470. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Bilmen, Ömer Nasûhî. *Hukûk-ı İslamiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*. 8 Cilt. İstanbul, Bilmen Yayınevi., ts.
- Buhârî, Abdulaziz. *Keşfü'l-esrâr an Usûl-i Fahri'l-İslam Pezdevî*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.
- Dağcı, Şamil. "Kıyas". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 25/488-494. İstanbul: TDV Yayınları, 2022.
- Dönmez, İbrahim Kâfi. "İslam Hukukunda Müctehidin Nasslar Karşısındaki Durumu ile Modern Hukuklarda Hâkimin Kanun Karşısındaki Durumu Arasında Bir Mukayese". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4 (1986), 23-51.
- Dönmezer, Sulhi-Erman, Sahir. *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku*. 2 Cilt. İstanbul: Der Yayınları, 2016.
- Düstur. Birinci Tertip. Cilt 1. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1872.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî. *es-Sünen*. 5 Cilt. Beyrut: Dâr-ı İbn Hazm, 1418.
- Erdoğan, Suat. "İslam Hukukunda Mûrisini Öldüren Kişinin Mirasçılığı". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 11/56 (2018), 977-982.
- Erdoğan, Suat. "Kamu Hukuku-Özel Hukuk Ayrımı ve İslami Cezalar". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 58/1 (2017), 185-203. https://doi.org/10.1501/Ilhfak_0000001465
- Erturhan, Sabri. "Edebî Bir Hak Mahrûmiyeti: Kâzifin Şahitliğinin Reddi". *Ağrı İslami İlimler Dergisi* 2 (2018), 1-16.
- Esen, Hüseyin. "Zina". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44/440-444. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed. *el-Mustasfâ min ilmi'l-usûl*. thk. Hamza b. Zuheyr Hâfız. 4 Cilt. Medine, ts.
- Görgülü, Faruk. *Sa'lebi Tefsiri'nden Nur Suresi'nin Tahkik ve Tahlili*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1995.
- Gözübenli, Beşir. "İslam Aile Hukukunda 'İhsan' Kavramı Hakkında Bazı Mülâhazalar". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 11 (2008), 11-38.
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir. *et-Tahrîr ve't-tenvîr*. Tunus, 1984.
- İbn Haldun. *Mukaddime*. Beyrut: Dâru'l-kalem, 4. Basım, 1981.

- İbn Kudâme, Muvaffakuddin. *el-Muğnî*. 15 Cilt. Riyad: Dâru'l-Âlemi'l-Kütüb, ts.
- İbn Mâce. *es-Sünen*. thk. Muhammed Nâsuriddîn el-Elbânî. 3 Cilt. Riyâd: Mektebetü'l-Meârif, 1997.
- İbn Rüşd, el-Hâfid. *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*. b.y.: Dâru'l-Mârife, ts.
- İbn Teymiyye, Takıyyüddin. *Siyâsetü's-şer'iyye fî ıslâhı'r-râ'î ve'r-ra'iyye*. Beyrut: Dâru'l-Âfâki'l-Cedîde, 1983.
- İçel, Kayıhan-Donay, Süheyl. *Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Ceza Hukuku Genel Kısım*. İstanbul: Beta, 5. Basım, 2006.
- Karagöz, İsmail. "Nûr Sûresinin Üçüncü Âyeti Bağlamında Çok Anlamlı Kelimelerin Âyetin Anlamına ve İçerdiği Hükme Etkisi". *Diyanet İlmi Dergi* 58/1 (2022), 13-32.
- Kâsânî. *Bedâ'î'u's-sanâ'î fî tertîbi's-şerâ'î*. thk. eş-Şeyh Adil Ali Ahmed Abdulmevcûd. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424.
- Koca, Ferhat. *İslam Hukuk Metodolojisinde Tahsis (Daraltıcı Yorum)*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.
- Koşum, Adnan. "İslam Hukukunda Ölüm Cezası". *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 (1998), 113-147.
- Köse, Rüştü. *Nûr Sûresinin İkinci ve Üçüncü Âyetlerinin ve İlgili Rivâyetlerinin Tahlil ve Değerlendirilmesi*. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002.
- Kurtubî, Muhammed b. Ahmed. *el-Câmiu li-Ahkâmî'l-Kur'an*. thk. Abdullah b. Abdu'l-Hasen et-Türkî. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 2006.
- Mâlik b. Enes. *el-Muvatta'*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1997.
- Mâverdî. *Ahkâmü's-sultaniyye*. thk. Ahmed Mubârek el-Bağdâdî. Kuveyt: Mektebet-i Dâr-ı İbn Kuteybe, 1409.
- Mergînânî, Burhâneddîn. *el-Hidâye fî şerhi Bidâyeti'l-mübtedî*. thk. Ahmed Câd. 4 Cilt. Kahire: Dâru'l-Hadîs, ts.
- Mevsîlî, Abdullah b. Mahmûd. *el-İhtiyâr li-ta'îlî'l-Muhtâr*. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Nesâî. *es-Sünen*. thk. Râid b. Sabri. Riyâd: Dâru'l-Hadâra, 2015.
- Önder, Ayhan. *Ceza Hukuku Dersleri*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 1992.
- Serahsî, Şemsü'l-eimme. *el-Mebsût*. 31 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Mârife, ts.
- Soyaslan, Doğan. *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Yetkin Yayınları, 4. Basım, 2012.
- Süleymanoğlu, Muhammed Faysal. *Medeni Haklardan Mahrûmiyet Cezası*. Karabük Üniversitesi, 2020.
- Şâfiî. *el-Ümm*. thk. Rifat Fevzi Abdulmuttalib. 11 Cilt. Dâru'l-Vefâ, 2001.
- Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs. *Ahkâmü'l-Kur'an*. thk. Abdu'l-Gani Abdu'l-Hâlık. 2 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 1994.
- Şîrâzî, Ebû İshak İbrahim b. Ali. *el-Mühezzebe fî fikhî'l-İmâm eş-Şafîî*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1995.
- Şîrbînî, Hatîb. *Muğnî'l-muhtâc ilâ mağrifeti meânî'l-elfâzî'l-Minhâc*. 4 Cilt. Dâru'l-Marife, 1418.
- Tenûhî, Sahnûn et-, b Saîd. *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1994.
- Toroslu, Nevzat. *Ceza Hukuku Genel Kısım*. Ankara: Savaş Yayınevi, 2012.
- Udeh, Abdulkadir. *et-Teşrî'u'l-cinâiyyi'l-İslâmî*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kâtibi'l-İslâmî, ts.
- Yaran, Rahmi. "Kefâret". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 25/179-182. Ankara: TDV Yayınları, 2022.
- Yiğit, İsmail. "Sebe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 36/241-243. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Zehre, Muhammed Ebu. *el-Cerîme ve'l-ukûbe fî'l-fikhî'l-İslâmî: el-Ukûbe*. Kahire: Dâru'l-fikri'l-Arabî, ts.

- Zemahşerî. *el-Keşşâf*. thk. Adil Ahmed Abdu'l-Mevcud, Ali Muhammed Muavvad. 6 Cilt. Riyâd: Mektebetü'l-Abikan, 1998.
- Zuhaylî, Vehbe. *el-Fıkhu'l-İslamî ve edilletühû*. 8 Cilt. Dımaşk: Dâru'l-Fıkr, 1985.
- Zuhaylî, Vehbe. *Tefsîrû'l-münîr*. 17 Cilt. Dımaşk: Dâru'l-fıkr, 2009.
- www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/5.3.765.pdf. 765 Sayılı Türk Ceza Kanunu md. 20. Erişim, 7 Eylül, 2024.
- www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.1632-20120522.pdf. Erişim, 7. Eylül, 2024.
- www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4721&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5. Erişim, 7 Eylül, 2024.
- www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=8182&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5. Erişim, 7. Eylül, 2024.
- www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=16358&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5. Erişim, 7 Eylül, 2024.
- www.trthaber.com/haber/gundem/hastaneden-randevu-alip-gitmeyenlere-yeni-tedbirler-geliyor-851326.html. Erişim, 7. Eylül, 2024.

Kırıkkale Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi

kalemname

10. Yıl

Kırıkkale University The Journal of Faculty of Islamic Sciences